

בענין גונב נפש

3

שמות כא, טו-יז ומכה אביו ואמו מות יומת. וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת. ומקלל אביו ואמו מות יומת. וכתב רבינו בחיי וז"ל, וגונב איש ומכרו, מה שנכנס הכתוב הזה בין מכה ומקלל, כתב רבינו סעדיה ז"ל לפי שרוב הנגנבים הם קטנים, וכשתזכור אחר זמן אינם מכירים אב ואם ומכין ומקללין אותן, והנה הגונב סבה הוא שמכה ומקלל ועל כן ראוי שיחוייב מיתה. והרמב"ן ז"ל כתב בזה כי סמך גונב למכה לפי שמיתת שניהם שוה והיא מיתת חנק כו', עכ"ל.

ולכאורה שני הטעמים הם קשים להבין, דטעמו של רס"ג הוא חידוש, ולמה משום זה הוצרך להפסיק בין מכה למקלל ששניהם ענין אחד ממש, וגם טעם הרמב"ן יש להבין, שהרי הרבה עבירות חייב עליהן חנק, ולמה נקט דוקא גונב איש ומכרו להסמיכו למכה אביו.

ורבינו בחיי שם כתב עוד טעם מעצמו, וז"ל, ויש לומר במה שנכנס הכתוב הזה בכאן כדי להגדיל אשמת גונב נפש ולהודיע חומר האיסור שבו כי הוא חמור כמכה ומקלל אביו ואמו ולכן הושם באמצע בין המכה והמקלל, עכ"ל. ועדיין הדברים צריכים ביאור.

ונראה לומר, דבגונב איש ומכרו אי"ז עשיית עול להנגנב בלבד, אלא גם לאביו ואמו, שהרי לוקח מהם בן יקיר מחמד נפשם. ובפרט לפי מש"כ הרס"ג, דאף אם חוזר להם אח"כ, הרי אינו מכיר אותם ואינו מתייחס עמהם כיחס הבן לאב ואם. ונמצא שיש ג' אופנים שפוגעים באב ואם ועושים להם רע, והם, מכה, גונב ומקלל. ולכן שפיר הושם גונב איש ומכרו בין מכה למקלל, כי הוא באמת חמור כמותם שכולם מענין אחד, שבכולם עושה עוולה גדולה לאב ואם.

4 זק"ל 71012

את הנפש לא מהאדם עצמו ולא מאביו ואמו ולא מאשתו ובני ביתו שהרי כולם אינם "בעלים" שלו, ומההכרח לפרש שהגונב נפש האדם הוא גונב אותו מהקב"ה, שממליך את עצמו על האדם ומעכבו מלהיות עבד גמור להקב"ה. וכמו כן כל מי שממשיך על עצמו את מצב העבדות הרי הוא עובר על "לא תגנוב" האמור בעשרת הדברות. ואכן רק עכשיו מגיע לו העונש, שעכשיו גילה דעתו שהוא רוצה להשאר במצב של עבד לעבדים ולא להקב"ה.

ונמצא שהנמכר בגניבתו וגם המוכר את עצמו, שניהם "נשתרשו בחטא" על ידי אמירתם "לא אצא חפשי", והגונב ממון נעשה אז בבחינת "גונב נפש", והמוכר את עצמו לזמן קצוב נעשה למוכר את עצמו לעולם, ששניהם ממליכים בשר ודם על עצמם וכאילו פורקים עול מלכות שמים מעליהם, ועכשיו מגיע להם את העונש של רציעת האוזן שלא שמעה.

(כאן) והגישו אדניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם.

וברש"י (ומקורו מקידושין כב:) ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף, אמר ר' יוחנן בן זכאי און זאת ששמעה על הר סיני (יתרו כ"ג) "לא תגנוב" והלך וגנב תרצע, ואם מוכר עצמו און ששמעה על הר סיני (בהר כהנה) "כי לי בני ישראל עבדים" והלך וקנה אדון לעצמו תרצע, עכ"ל. וקשה למה מענישים את האוזן עכשיו שהחליט להשאר בעבדות, ולא מיד בשעה שגנב או שמכר עצמו. עוד קשה, שמשמעות הלשון "און ששמעה על הר סיני" הוא על דברים ששמעו בעשרת הדברות, והרי מה שנאמר בעשרת הדברות "לא תגנוב" הכוונה על גניבת נפשות ולא על גניבת ממון כדאי בסנהדרין (פ.) והובא ברש"י שם, ואיך נאמר על עבד זה שגנב ממון שעבר על מה ששמע "לא תגנוב" בהר סיני.

- (א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם:
- (ב) כי תקנה עבד עבדי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם:
- (ה) ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בתי לא אצא חפשי:
- (ו) והגישו אדניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם:

2

רבינו בחיי (שם כ"א ו') מוסיף ביאור בענין הנרצע: "שירצע אותו בדלת זה כדי שילקה אותו אבר שחטא, ששמע בסיני ולא תגנובי והלך וגנב, או מפני שכתוב כי לי בני ישראל עבדים, ולא עבדים לעבדים, והלך וקנה אדון לעצמו, כל מקום מאיזה שיהיה הרי זה נחשב לו לחטא, כי יתנכר אל האדון העליון יתברך אשר הזהירו בקבלת התורה מעבדות זולתו, והוא פורק ממנו עתה עול מצותו".

פירוש, כלל ישראל התרוממו בהר סיני לדרגת עבדי ה', ועל ידי קבלת עולו יתברך, המתייחסת לאזוניים, התגברו על כלל כוחות הרע המתייחסים לעינים ולפה. ובכן, מי שמואס במעלה זו צריך להרצע באוזנו כי הוא פגם בכוח הקבלה שלו, ונשאר משועבד לעין ולפה.

אוזן ששמעה על הר סיני

ממשיך רבינו בחיי: "ולפי דעתי, מפני זה לא אמר כי תקנה עבד ישראל, והיה ראוי שיאמר כן, או שיאמר כי תקנה ישראל לעבד בעבור כי ישראל הוא השם הנכבד שנתקיים בנו אחר מתן תורה, והנה זה בא כנגד - הנרצע בא לעשות מעשה הנוגד ל-] מה ששמע במתן תורה, ואיננו ראוי שיקרא בשם ישראל, וקראו הכתוב בשם עברי הוא שם היחס, הוא השם שהיה להם לישראל בהיותם במצרים באין תורה שנקרא 'אלוקי העברים'. ועל כן צותה התורה שילקה אבר החוטא ששמע המצוה ועבר עליה... 'והגשו אל הדלת או אל המזוזה' - כנגד מה שהתנכר אות הדם שעל הפתחים על המשקוף ועל שתי המזוזות שבו יצאו ישראל מעבדות לחרות, לכך ורצע אדוניו את אזנו, ויוצא דם ממנו, והכל מידה כנגד מידה... ונקרא שם הכלי מרצע והוא בגימטריה תי כי הוא כנגד מה שרצה להוסיף על עבדות תי שנה של מצרים".

ביאור הדבר כך הוא: יציאת מצרים הורתה על דרגת החירות שזכו לה ישראל. דרגה זו הגיעה לשיאה כאשר כלל ישראל קבלו את התורה בהר סיני. אמרו חז"ל (אבות ו' ב'): "והלוחות מעשה אלוקים... חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה".

הקשר בין המלה 'חרות' לענין 'החירות' הוא, שאותיות התורה, שנחרתו מצד אל צד בלוחות, הורו על התורה שנחרטה בלבבות ישראל. 'אל תקרי חרות אלא חירות' - כיון שקבלת התורה הורתה על השליטה הגמורה של ישראל על כוחות הרע שבקרבם, ועל ההתרוממות מבחינת העבדות וההתפעלות. לכן 'יולא נקראו בני ישראל עד סיני' (חולין ק"א ע"ב). השם 'ישראל' הוא מלשון שר ונגיד (רש"י בראשת ל"ה ט'), ואכן לדרגת השררה זכו ישראל רק בהר סיני. ובכן, מי שרוצה להמשיך ולהיות עבד, הרי הוא מזלזל במעלת החירות שבו - ומחזיר את עצמו לבחינת 'בית עבדים'. ולכן יקרא - 'עבד עברי', ר"ל שאיבד בידיו את התואר הנכבד שלו, השם 'ישראל' - מלשון שררה וחרות, ונשאר בשם היחס עברי.

רבינו בחיי מוסיף עוד להסביר בטעם מצות הנרצע (שם), וז"ל: "ויש להבין עוד כי יש במצות 'הדתי' סוד. ~~תק~~ סודות המגה בשון יויעה 'והגשו אל הדלת'... והוא כי לשון דלת מלשון אות דל"ית של פסוק שמע ישראל הי אלוקינו הי אחדי". ע"כ.

הביאור בזה הוא, שבהר סיני נתגלה יחודו של מלך העולם, כנגד זה אנו מקבלים את יחודו יתברך וממליכים את ה' על ארבע קצוות תבל - "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד". הדל"ית של אחד מרמזת על כך שהי הוא שורש כל ההסתעפות העולמית. לעומת זאת הקונה אדון לעצמו משייך עצמו לבחינת העבדות שהיא הפך האחדות, ולכן דינו להגישו לאותה 'דל"ית' של אחד ולקבל ממנה את עונשו.